

Rapport 42

JOnG!0: Longitudinale ontwikkeling van opvoeding, kindgedrag en zorg

Onderzoeker: Sofie Rousseau

Promotor: Prof. dr. Karla Van Leeuwen

Copromotor: Prof. dr. Karel Hoppenbrouwers, Prof. dr. Annemie Desoete

Samenvatting

Dit rapport beschrijft de evolutie van zorg- en opvoedingsparameters over een periode van drie jaar, en de link met kenmerken van kinderen en ouders, bij Vlaamse gezinnen met een pasgeboren kind. De data zijn verzameld in het kader van het JOnG!-onderzoek, aan de hand van vragenlijsten op vijf meetmomenten waarbij de kinderen respectievelijk 3, 12, 24, 30 en 36 maanden waren. De respondenten waren vooral moeders (gemiddeld rond de 96% over meetmomenten). Daarnaast bespreken we ook data die aan de hand van interviews verzameld zijn bij een subgroep van gezinnen met zowel willekeurig geselecteerde gezinnen als gezinnen geselecteerd omwille van een bepaalde kwetsbaarheid, wanneer de kinderen 24 maanden waren. In wat volgt noemen we deze subgroep de verdiepingsgroep.

Ten eerste wordt ingegaan op hoe zorgen en opvoeding bij ouders evolueren over de periode waarin hun kind 3 tot 36 maanden is. Op vlak van opvoeding bespreken we de opvoedingsbelasting¹ bij ouders en zeven opvoedingsgedragingen (warmte en ondersteuning, zelfstandigheid aanmoedigen, supervisie en veiligheid, corrigeren van gedrag, regels en structuur, belonen van positief gedrag, toegeeflijk gedrag). Wat betreft zorgen, rapporteren we over de mate van zorgen van ouders in verband met (de opvoeding en het gedrag van) het kind, behoefte van ouders aan professionele ondersteuning in verband met (de opvoeding en het gedrag van) het kind, en het gebruik van professionele ondersteuning in verband met (de opvoeding en het gedrag van) het kind. Die ontwikkeling onderzoeken we op twee manieren: enerzijds hoe de hele groep evolueert over de tijd (de 'gemiddelde' longitudinale ontwikkeling voor de volledige groep van respondenten), anderzijds of er binnen de groep van respondenten groepen te onderscheiden zijn die specifieke trajecten doorlopen (longitudinale ontwikkeling voor bepaalde groepen van gezinnen).

¹ Opvoedingsbelasting ontstaat wanneer de draaglast die een ouder ervaart bij de opvoeding groter is dan de draagkracht

Ten tweede is onderzocht of kenmerken van kinderen (geslacht kind, temperament op 3 maanden² en probleem- en sociaal gedrag op 36 maanden) en ouders (opleiding moeder, herkomst ouders, negatieve gebeurtenissen, pariteit, emotionele symptomen ouders) verschillend zijn naargelang men tot een bepaald groepstraject behoort. Met andere woorden: hangen kind- en/of ouderkenmerken samen met welk soort traject men doorloopt in zorgen en opvoeding?

Ten derde rapporteren we of er groepen ouders identificeerbaar zijn die gelijkaardige trajecten doormaken voor zorg- en opvoedingsvariabelen.

Tot slot gaan we aan de hand van de data van de verdiepingsgroep dieper in op de gemiddelde evolutie van zorgen met betrekking tot kindgedrag, opvoeding en gezin en op de behoefte aan ondersteuning. Aan de hand van deze extra data bespreken we ook het verband tussen zorgen en behoefte aan ondersteuning en op welke vormen van ondersteuning ouders een beroep doen.

Resultaten

Evolutie van opvoedingsbeleving. De mate waarin een ouder de opvoeding als draaglijk of belastend ervaart, is bevraagd op 12, 30 en 36 maanden. Het valt op dat Vlaamse ouders gemiddeld genomen weinig opvoedingsbelasting rapporteren in de periode dat het kind 1 tot 3 jaar is. Er is wel een significante toename in opvoedingsbelasting tussen 12 en 36 maanden. Er kunnen drie subgroepen onderscheiden worden: (1) consistent weinig opvoedingsbelasting over de tijd (47%), (2) weinig opvoedingsbelasting die lichtjes toeneemt over de tijd (46%), en (3) een zekere mate van opvoedingsbelasting die ook toeneemt over de tijd (7%).

Evolutie van opvoedingsgedrag. Over het algemeen rapporteren ouders doorheen de tijd (gemeten op 12, 30 en 36 maanden) zeer frequent positief opvoedingsgedrag, met name warmte en ondersteuning, zelfstandigheid aanmoedigen, supervisie en veiligheid bieden, regels en structuur, en belonen van gewenst kindgedrag. Voor warmte en ondersteuning, supervisie en veiligheid bieden en belonen is er een lichte maar significante afname in de frequentie van dit opvoedingsgedrag tussen 12 en 36 maanden, maar gemiddeld blijft de frequentie liggen tussen vaak en zeer vaak. Corrigeren van gedrag neemt met de tijd significant toe van 'zelden' naar 'soms'. Het minst vaak menen ouders toegeeflijk te zijn bij eisend gedrag van hun kind: gemiddeld genomen komt dit 'zelden' tot 'soms' voor en er is een lichte maar significante afname over de tijd.

Voor *warmte en ondersteuning* zijn er drie groepstrajecten: 70% van de deelnemers rapporteert consistent 'vaak' warmte en ondersteuning, 23% biedt 'vaak' tot 'altijd' warmte en ondersteuning maar dit daalt lichtjes over de tijd, en rond de 8% consistent tussen 'soms' en 'vaak'.

Zelfstandigheid aanmoedigen neemt bij één subgroep (24%) toe over de tijd (van 'vaak tot altijd' tot 'bijna altijd'), en bij twee subgroepen af over de tijd: een groep (70%) gaat van 'iets meer frequent dan vaak' naar 'vaak', en een andere groep (7%) evolueert van iets 'minder frequent dan vaak' naar 'soms tot vaak' wanneer het kind 3 jaar is.

Binnen *supervisie en veiligheid bieden* is er bij het eerste traject (28%) sprake van 'vaak' tot 'altijd' supervisie en veiligheid, maar dit traject daalt lichtjes. De andere twee trajecten zijn stabiel over de tijd. In één subgroep rapporteert 66% 'bijna altijd' supervisie en veiligheid, terwijl dat voor de andere subgroep (6%) 'vaak' is.

² Temperamentsfactoren bij het kind zijn activiteit/extraversie (de tendens om de omgeving actief te benaderen), negatief affect (de tendens om emotioneel (met angst, verdriet, woede) of geremd te reageren) en oriëntatie/regulatie (de tendens tot zelfregulatie)

Voor *corrigeren van ongewenst gedrag* van het kind zien we voor drie subgroepen een toename over de tijd. In het eerste traject (69%) is er een evolutie van ‘zelden’ naar ‘iets frequenter dan zelden’. In het tweede traject (19%) is er een verloop van ‘iets frequenter dan zelden’ naar ‘soms’. In het derde traject (12%) neemt de frequentie toe van ‘soms’ naar ‘soms tot vaak’.

Wat betreft het bieden van *regels en structuur* aan het kind, rapporteert 43% consistent over de tijd ‘altijd’ regels en structuur te bieden, 52% ‘vaak’ (maar licht afnemend), en 4% consistent ‘soms’.

Voor *belonen van positief gedrag* van het kind is er een groep (12%) waarbij het belonen afneemt van ‘altijd’ naar ‘vaak’, een groep (10%) waarbij het belonen rond ‘vaak’ start en licht daalt over de tijd, en een groep (77%) waarbij belonen toeneemt van ‘vaak’ naar ‘altijd’.

Wat betreft *toegeeflijk gedrag* rapporteert de grootste groep (62%) tussen ‘zelden’ en ‘soms’ toegeeflijk gedrag, en dit daalt lichtjes over de tijd, 26% stabiel ‘zelden’, en 12% iets frequenter dan ‘soms’.

Evolutie van zich zorgen maken over het kind door ouders. Op 3, 12, 24, 30 en 36 maanden is nagegaan in hoeverre ouders zich in het algemeen zorgen maken over hun kind. Op alle leeftijden maken ouders zich gemiddeld nooit meer zorgen dan ‘een beetje’. Gemiddeld nemen zorgen over het kind af tot op het moment dat het kind 30 maanden is (tot ‘een beetje’), om vervolgens licht toe te nemen. Er kunnen vijf subgroepen onderscheiden worden die een specifiek traject doorlopen. Bij de grootste groep (70%) zien we consistent over de vijf meetmomenten nauwelijks zorgen. Bij 22% zien we een consistent traject waarbij er gemiddeld op alle leeftijd ‘een beetje’ zorgen gerapporteerd worden. Bij 5% zien we ‘veel’ zorgen bij de geboorte, met vervolgens over de tijd een afname tot ‘helemaal geen’ zorgen, om bij 36 maanden uit te komen bij net geen ‘beetje’ zorgen. Bij 2% zien we ‘een beetje’ zorgen bij de geboorte die vervolgens toenemen tot ‘nogal veel’ zorgen rond 24 maanden, om dan weer af te nemen tot ‘een beetje’ op 36 maanden. Bij een kleine groep (1%) zijn er rond de geboorte ‘een beetje’ zorgen, met een toename tot ‘veel’ zorgen op 24 maanden, en daarna weer een daling tot ‘nogal’.

Evolutie van zich zorgen maken over de opvoeding van het kind. Specifieke informatie over zorgen over de opvoeding hebben we op 3 en 12 maanden. Gemiddeld voor de hele groep rapporteren ouders kort na de geboorte ‘een beetje zorgen’, en dit neemt af tot iets meer dan ‘helemaal geen zorgen’ op 12 maanden. Er is evidentie voor twee groepstrajecten: de grootste groep (79%) maakt zich gemiddeld genomen weinig zorgen over de opvoeding bij de geboorte van hun kind en ook op het volgende meetmoment blijven de zorgen beperkt. Een kleinere groep (21%) rapporteert veel zorgen, maar dit neemt af tot een beetje zorgen op 12 maanden.

Evolutie van zich zorgen maken over het gedrag van het kind. Rond 3 maanden rapporteren de ouders gemiddeld genomen ‘een beetje’ zorgen en wanneer de kinderen 1 jaar zijn iets meer dan ‘helemaal niet’. Van de twee mogelijke subgroepen maakt de grootste groep (93%) zich weinig zorgen, die ook nog eens dalen over de tijd, terwijl de kleinste groep (7%) consistent over de tijd veel zorgen rapporteert.

Evolutie van behoefte aan professionele ondersteuning in verband met het kind. Over alle leeftijden heen (3, 12, 24, 30 en 36 maanden) is er gemiddeld niet meer dan ‘een beetje’ behoefte aan professionele ondersteuning. Op de leeftijd van 3 maanden rapporteren ouders het meeste behoefte, namelijk gemiddeld ‘een beetje’, en op 30 maanden de minste (‘bijna geen’). Uit de groepstrajecten blijkt dat de grootste groep gezinnen (81%) slechts een beetje nood aan professionele ondersteuning rapporteert, waarna de behoefte snel vermindert tot ‘bijna geen’. De tweede grootste groep (14%) heeft op 3 maanden ‘een beetje’ behoefte waarna de mate van behoefte langzaam maar gestaag afneemt. Drie kleine subgroepen rapporteren meer nood aan professionele ondersteuning: bij 2% is er veel nood rond 3 maanden, die afneemt tot 12 maanden om dan toe te nemen vanaf 30 maanden. Eveneens bij 2% is er bij de geboorte van hun kind ‘een beetje’ behoefte, vervolgens een toename tot en met de leeftijd van

24 maanden om daarna weer af te nemen tot 'een beetje'. Bij 1% van de deelnemers is er relatief veel behoefte aan professionele ondersteuning in verband met hun pasgeboren kind (tussen 'een beetje' en 'nagal'), waarop de behoefte blijft toenemen op het tweede en het derde meetmoment tot 'veel'. Op het vierde en vijfde meetmoment neemt de mate van behoefte terug af, hoewel ze in vergelijking met andere gezinnen hoog blijft ('veel' wanneer de kinderen 30 maanden zijn, en 'nagal' wanneer de kinderen 36 maanden zijn).

Evolutie van behoefte aan professionele ondersteuning in verband met de opvoeding van het kind. Gemiddeld rapporteren ouders bij de geboorte van het kind 'een beetje' behoefte en wanneer de kinderen 1 jaar zijn iets meer dan 'helemaal niet'. Er kunnen twee subgroepen onderscheiden worden: voor 82% van de ouders is er sprake van consistent weinig nood aan specifieke opvoedingsondersteuning tussen 3 en 12 maanden, bij 18% is er veel behoefte op 3 maanden, die echter sterk en significant daalt tot een beetje nood aan ondersteuning.

Evolutie van behoefte aan professionele ondersteuning in verband met het gedrag van het kind. Gemiddeld rapporteren ouders bij de geboorte van het kind 'een beetje' behoefte, en wanneer de kinderen 1 jaar zijn iets meer dan 'helemaal niet'. Er zijn twee groepstrajecten waarvan de grootste groep (96%) een traject doorloopt van een beetje naar geen behoefte, en een kleine groep (4%) consistent tussen 'nagal' en 'veel' behoefte aan professionele ondersteuning in verband met het gedrag van hun kind rapporteert.

Evolutie van gebruik van professionele ondersteuning voor het kind. Het gemiddelde traject voor de hele groep geeft weer dat 61% van de Vlaamse ouders op 3 maanden gebruik maakt van ondersteuning voor hun kind, waarna het gebruik afneemt tot 30 maanden, en nadien opnieuw licht toeneemt. De grootste subgroep (89%) maakt op 3 maanden gebruik van professionele ondersteuning, maar niet meer op 24, 30 en 36 maanden. Een subgroep van 7% maakt eveneens gebruik van professionele ondersteuning op 3 maanden, maar dit gebruik neemt af tot 30 maanden, waarna het weer licht toeneemt op 36 maanden. De kleinste groep (4%) gebruikt meest professionele ondersteuning op 3 maanden, waarna er een afname is tot 24 maanden om vervolgens weer toe te nemen.

In bijkomende analyses gingen we na welke kenmerken van ouders en kinderen samenhangen met bepaalde groepstrajecten. Wat betreft **temperament van het kind** gemeten op 3 maanden is de algemene trend dat 'moeilijker temperament' (meer negatief affect, minder activiteit/extraversie, en minder oriëntatie/regulatie) gerelateerd is aan groepstrajecten van meer opvoedingsbelasting en opvoedingsgedrag dat minder gunstig is voor de kindontwikkeling. Voor de zorgparameters zijn het niet zozeer de trajecten waarin meer en minder zorgen, behoeften en gebruik gerapporteerd worden maar vooral de midden en de dalende trajecten die samenhangen met 'moeilijker temperament'. *Negatief affect* varieerde het vaakst significant tussen groepstrajecten, met name voor opvoedingsbelasting, alle zorgparameters, en vier opvoedingsgedragingen. De temperamentschaal *activiteit/extraversie* verschilde tussen groepstrajecten voor opvoedingsbelasting en vier opvoedingsgedragingen. De temperamentschaal *oriëntatie/regulatie* verschilde significant tussen groepstrajecten voor opvoedingsbelasting, zorgen maken in verband met het kind en vijf opvoedingsgedragingen.

Wat betreft het verband tussen **kindgedrag** en groepstrajecten, was de algemene trend dat groepstrajecten van meer opvoedingsbelasting, minder gunstig opvoedingsgedrag voor de kindontwikkeling, en meer zorgen/behoeften/gebruik gerelateerd zijn aan meer hyperactiviteit, meer emotionele problemen, meer gedragsproblemen, en minder pro sociaal gedrag. *Hyperactiviteit* kenmerkte het vaakst significant groepstrajecten, met name opvoedingsbelasting, alle zorgparameters, en drie opvoedingsgedragingen. *Emotionele problemen* waren kenmerkend voor groepstrajecten van opvoedingsbelasting,

alle zorgparameters, en één opvoedingsgedrag. *Gedragsproblemen* verschilde voor groepstrajecten van opvoedingsbelasting, zorgen in verband met het kind, behoefte aan professionele ondersteuning in verband met het kind, en vijf opvoedingsgedragingen. *Prosocial gedrag* verschilde voor groepstrajecten van opvoedingsbelasting en zes opvoedingsgedragingen.

Wat betreft **ouderkenmerken** is de algemene trend dat er bij gezinnen die trajecten doormaken waarin de meeste zorgen/behoefte/gebruik gerapporteerd worden, ook lagere pariteit en meer emotionele symptomen bij de ouders aanwezig zijn. Gezinnen met hoger opgeleide moeders maken trajecten door waarin niet de meeste maar ook niet de minste zorgen/behoefte/gebruik gerapporteerd worden. In vergelijking met gezinnen afkomstig uit België, maken gezinnen afkomstig uit een land met een lagere welvaart en hogere gezondheidsrisico's, zoals gedefinieerd door de Wereldgezondheidsorganisatie (Murray, Lopez, Mathers, & Stein, 2011) vaker deel uit van trajecten waarin meer zorgen in verband met het kind gerapporteerd worden en van trajecten waarin minder behoeften aan professionele ondersteuning in verband met het kind gerapporteerd worden. Hoger opgeleide ouders, gezinnen met lagere pariteit, ouders met minder emotionele symptomen en ouders die meer negatieve gebeurtenissen rapporteren, maken significant vaker deel uit van groepstrajecten waarin er gunstiger opvoedingsgedrag gerapporteerd wordt. In vergelijking met gezinnen afkomstig uit België, maken gezinnen afkomstig uit een land met een lagere welvaart en hogere gezondheidsrisico's, zoals gedefinieerd door de Wereldgezondheidsorganisatie (Murray, Lopez, Mathers, & Stein, 2011) enerzijds significant vaker deel uit van trajecten met meer warmte/ondersteuning, vaker belonen van positief gedrag maar anderzijds ook vaker van trajecten met minder regels en structuur. Gezinnen waarin er een lagere pariteit en een groter aantal emotionele symptomen gerapporteerd wordt, maken significant vaker deel uit van trajecten met meer opvoedingsbelasting.

Het valt op dat *geslacht van het kind* niet significant verschilt over groepstrajecten. *Opleiding van de moeder* kenmerkt groepstrajecten voor alle parameters, behalve voor opvoedingsbelasting. *Pariteit en emotionele symptomen bij de ouder* zijn significant voor groepstrajecten van opvoedingsbelasting, zorgparameters (maar niet 'gebruik maken van professionele ondersteuning in verband met het kind') en enkele opvoedingsgedragingen. *Herkomst van de ouders* typeert groepstrajecten voor zorgparameters (maar niet 'gebruik maken van professionele ondersteuning in verband met het kind') en enkele opvoedingsgedragingen. *Negatieve gebeurtenissen* hangen samen met groepstrajecten van enkele opvoedingsgedragingen.

In bijkomende analyses is nagegaan of er groepen kunnen onderscheiden worden met gelijke combinaties op vlak van opvoedings- en zorgtrajecten ('opvoedingsbelasting', 'opvoedingsgedrag', 'zich zorgen maken over het kind', 'behoefte hebben aan professionele ondersteuning in verband met het kind', en 'gebruik maken van professionele ondersteuning in verband met het kind'). Er blijken drie groepen van ouders te zijn die gelijke trajecten doormaken voor opvoedingsbelasting, zorgparameters, en opvoedingsgedrag: 'weinig zorgen/belasting, gemiddelde frequentie opvoedingsgedrag' (81%), 'middengroep zorgen/opvoedingsbelasting, minst frequent opvoedingsgedrag' (17%), en 'veel zorgen/belasting, frequent opvoedingsgedrag' (2%).

Tot slot zagen we dat gemiddelde ontwikkelingstrajecten voor zorgen en behoeften in verband met kindgedrag, opvoeding en gezin in de **verdiepingsgroep** weinig verschillen van de trajecten in de volledige steekproef. Verdere analyses op de verdiepingsdata toonden dat zorgen over kindgedrag, opvoeding, en/of gezin hand in hand gaan met behoefte aan ondersteuning op hetzelfde meetmoment. Ouders met behoefte aan ondersteuning komen echter niet altijd in contact met een (gespecialiseerde) deskundige.

Aanbevelingen voor het beleid

Investeren in de ondersteuning van ouders met jonge kinderen. Hoewel dit onderzoek aantoont dat de meeste Vlaamse gezinnen gekenmerkt worden door positieve ouder-kind interacties, weinig ervaren opvoedingsbelasting en zorgen, en geen nood aan professionele ondersteuning, zijn er ook gezinnen die trajecten doormaken wat betreft zorg- en opvoedingsparameters waarvoor ondersteuning gewenst en/of noodzakelijk is. Het Internationaal Verdrag van de Rechten van het Kind stelt dat de overheid de opdracht heeft om ouders te ondersteunen in hun verantwoordelijkheid voor de opvoeding en ontwikkeling van het kind en dat die ondersteuning best verloopt volgens de principes van empowerment, emancipatie en gedeelde verantwoordelijkheid.

Behouden van de huidige ondersteuningsinitiatieven voor ouders van jonge kinderen. We tonen aan dat de functies van bestaande ondersteuningsinitiatieven voor ouders van jonge kinderen inhoudelijk aansluiten bij de principes van empowerment, emancipatie en gedeelde verantwoordelijkheid. Dit is een eerste argument om de huidige ondersteuningsinitiatieven voor ouders van jonge kinderen te behouden. Bijkomend schetsen de resultaten van het JOnG!-onderzoek dat de meeste ouders deel uitmaken van ontwikkelingstrajecten wat betreft zorg- en opvoedingsparameters die volgens de literatuur gunstig zijn voor de ontwikkeling van kinderen. Dit resultaat sluit aan bij het idee dat verzorging en opvoeding zichzelf sturende processen zijn, die dankzij de aanwezigheid van beschermende factoren onder zeer uiteenlopende omstandigheden blijven functioneren. Maar ook het bestaan van de huidige ondersteuningsinitiatieven (zoals Kind en Gezin, dat bijna alle Vlaamse ouders met een pasgeboren kind bereikt) is een mogelijke verklaring van dit positieve resultaat. Dit is een tweede argument om de huidige ondersteuningsinitiatieven voor ouders van jonge kinderen te behouden.

Belangrijk is wel dat er sensitief gecommuniceerd wordt over het aanbod zodat iedereen ervan op de hoogte is, en dat eventuele drempels worden weggewerkt. Uit het onderzoek bleek immers ook dat niet iedereen die zorgen heeft op een bepaald domein, bijvoorbeeld opvoeding, ook terecht komt bij de initiatieven die daarrond worden georganiseerd.

Aandachtspunten huidige ondersteuningsinitiatieven voor ouders van jonge kinderen. De resultaten van dit onderzoek duiden vervolgens op enkele specifieke zaken die van belang zijn met betrekking tot de huidige ondersteuningsinitiatieven voor ouders van jonge kinderen. We bespreken het belang van verbreding en integraal werken (naar aanleiding van de resultaten dat kwetsbaarheden op vlak van opvoeding, opvoedingsbelasting, en zorgen, samenhangen en ook een verband tonen met kwetsbaarheden op andere domeinen, namelijk op het gebied van kindkenmerken (temperament), kindgedrag, negatieve gezinsgebeurtenissen en emotionele symptomen van ouders). Daarnaast doen we suggesties voor extra inzet bij kwetsbare groepen, namelijk gezinnen met een eerste kind en de transitie naar het ouderschap, en gezinnen met een andere herkomst dan België.